STANISŁAW DRÓŻDŻ –
POEZJA KONKRETNA I PLASTYCZNA PRZESTRZENNOŚĆ TEKSTU

optimum
Zapominanie
Czasoprzestrzennie (OD-DO)
Samotność

Stanisław Dróżdż (1939 Sławków – 2009 Wrocław)

Stanisław Dróżdż to artysta poezji konkretnej, jeden z najważniejszych twórców polskiej awangardy lat 60. i 70. XX wieku. Od **1967** roku tworzył **prace na pograniczu poezji i sztuk wizualnych.** Definiował je jako **„pojęciokształty”**, czyli dzieła, które wizualizują pojęcie, nadają mu kształt w przestrzeni oraz wartość artystyczną.

S. Drożdż podczas IV Kłodzkiej Wiosny Poetyckiej, Kłodzko 1964

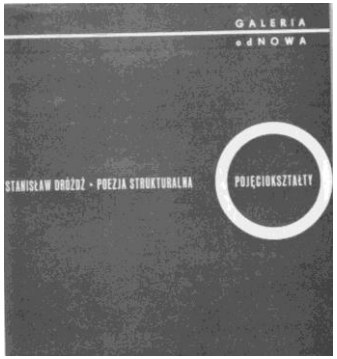

Pierwszy katalog prac S. Dróżdża, Galeria odNOWA, Poznań 1969

„Pojęciokształty" były tworzone etapami:

1. w pierwszym etapie – na kartce jako **maszynopis**;

2. w drugim etapie – w przestrzeni galerii, na szablonach jako **obrazy dwuwymiarowe** oraz samodzielne **trójwymiarowe obiekty**;

3. w trzecim etapie – „pojęciokształty" wyszły w przestrzeń miejską jako **murale i instalacja przestrzenna** (czyli poezja obrazowa połączyła się z architekturą).

Etapy: Stanisław Dróżdż, *Zapominanie,* 1967

szkic ⟶ **szablon-obraz** ⟶ **mural**

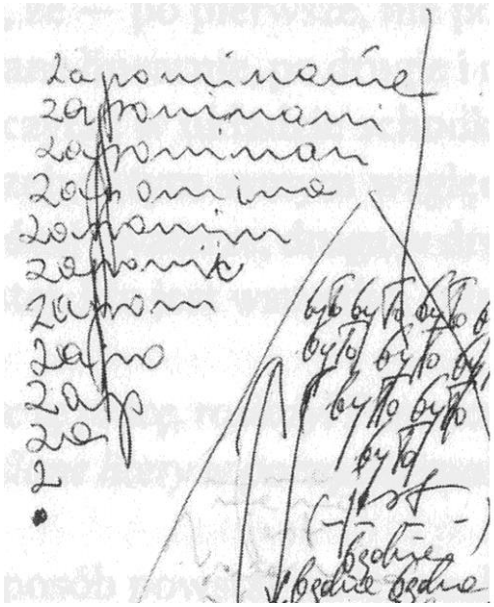

S. Dróżdż, rękopis *Zapominanie* 1967

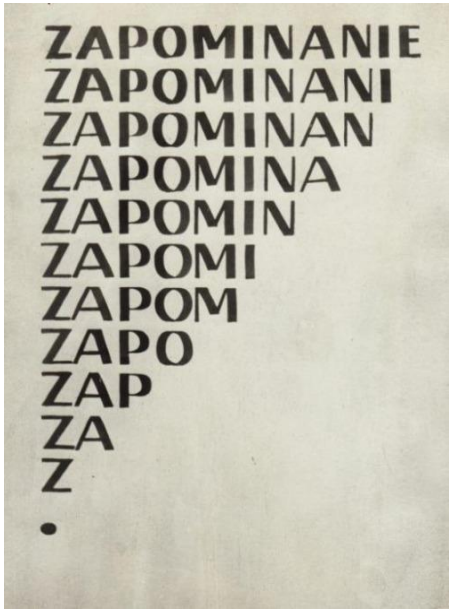

S. Dróżdż, *Zapominanie* 1967, oprac. S. Kortyka

S. Dróżdż, *Zapominanie* 1967, mural 2016

Etapy: S. Dróżdż, *Klepsydra (było, jest, będzie)*, 1967-1990

szkic → **szablon-obraz** → **mural**

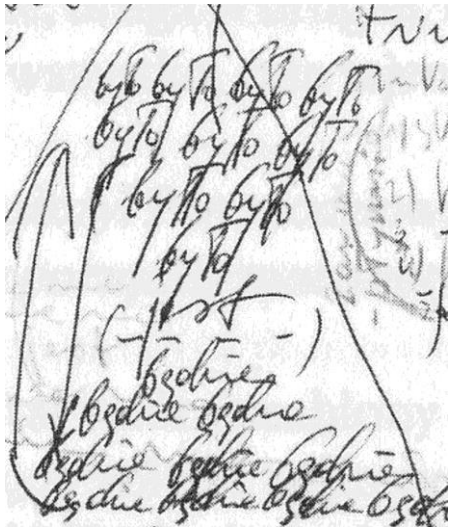

Klepsydra 1967 – szkic

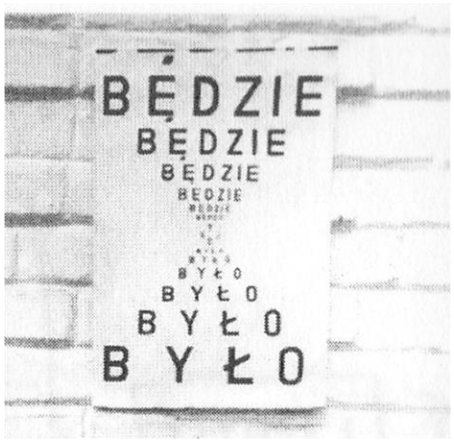

Klepsydra na wystawie w Zagrzebiu, 1975

Klepsydra 1967-1990, fragment wersji z 1990 złożonej z 54 plansz

Klepsydra 1967-1990, Muzeum Sztuki Współczesnej we Wrocławiu, 2009

Poezja konkretna a tradycja..., red. S. Dróżdż, Sławków 1990

Dróżdż jest to więc **twórca interdyscyplinarny** – poeta-artysta, równoważnie łączący poezję ze sztuką. Jednak ta rola języka jest bardzo ważna, bo artysta podczas tworzenia swojego wizualnego tekstu posługuje się tworzywem literackim (literą, słowem).

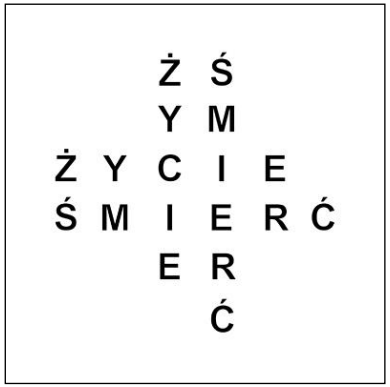

Bez tytułu (życie – śmierć), 1969-1970

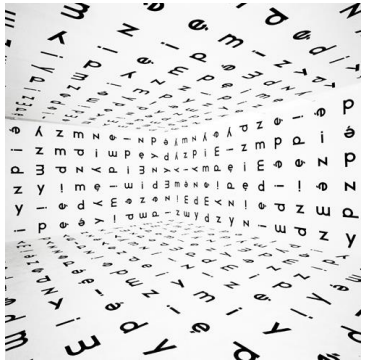

S. Dróżdż, *Między*, 1997-1992, Galeria Foksal, 1977

Do **końca l. 90** artysta działał aktywnie, rozpowszechniając poezję konkretną. Jego praca twórcza polegała na: pisaniu tekstów wizualnych, ich artystycznym opracowaniu w formie wskazówek dla wykonawców-plastyków; a podczas ekspozycji na: wyborze wystawianych obrazów tekstowych i aranżacji wystawy.

S. Dróżdż, *Między* (za szybami), Galeria Foksal, 1994

Dróżdż jest twórcą i autorem formy artystycznej swoich wierszy konkretnych. Plastycy graficznie opracowujący „pojęciokształty” byli tylko wykonawcami, tzn. przenosili oryginał Dróżdża (maszynopis z dokładnymi wskazówkami wykonawczymi) na kształt artystyczny.

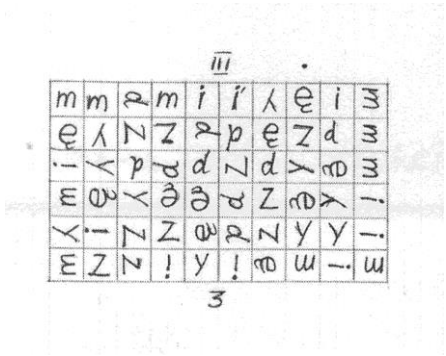

Stanisław Dróżdż, *Między* 1977, szkic rozmieszczenia *Między* na ścianach galerii (dół, ściana przednia)

MURALE: *optimum*, *Zapominanie*, *Czasoprzestrzennie (OD-DO)* a poezja konkretna i konceptualizm

optimum 1967

Zapominanie 1967

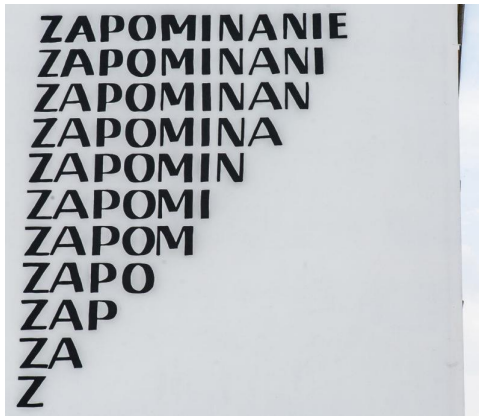

Czasoprzestrzennie (OD-DO) 1969

Murale są to wielkoformatowe reprodukcje wierszy konkretnych Dróżdża na ścianach wrocławskich ulic. „Pojęciokształty” artysty w ten sposób wprowadzono do przestrzeni miejskiej, łącząc poezję z architekturą.

S. Dróżdż, *optimum* 1967

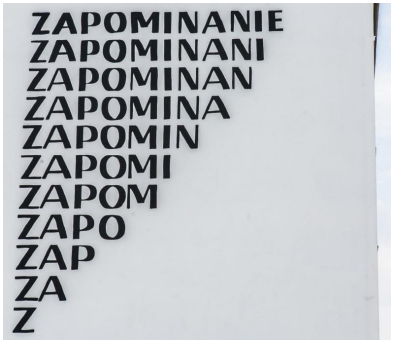

S. Dróżdż, *Zapominanie* 1967

S. Dróżdż, *Czasoprzestrzennie (OD-DO*) 1969

Poezja konkretna – obraz malowany słowem

Wiersze konkretne Dróżdża to zapis liter i wyrazów, który ma wartość wizualną i plastyczną. Wiersze te malują przestrzeń obrazu słowem. Tworzą sztukę z tworzywa językowego: słów i liter. Stanowią interdyscyplinarne połączenie poezji i sztuki.

Konceptualizm „pojęciokształtów” Dróżdża

„Pojęciokształty” umieszczone na kamienicach są zbliżone do sztuki konceptualnej. Wiązały się z konceptualizmem wrocławskim. Jednak właściwiej jest nazywać twórczość Dróżdża **poezją konkretną** (jak określił ją sam artysta), która **stykała się z konceptualizmem.**

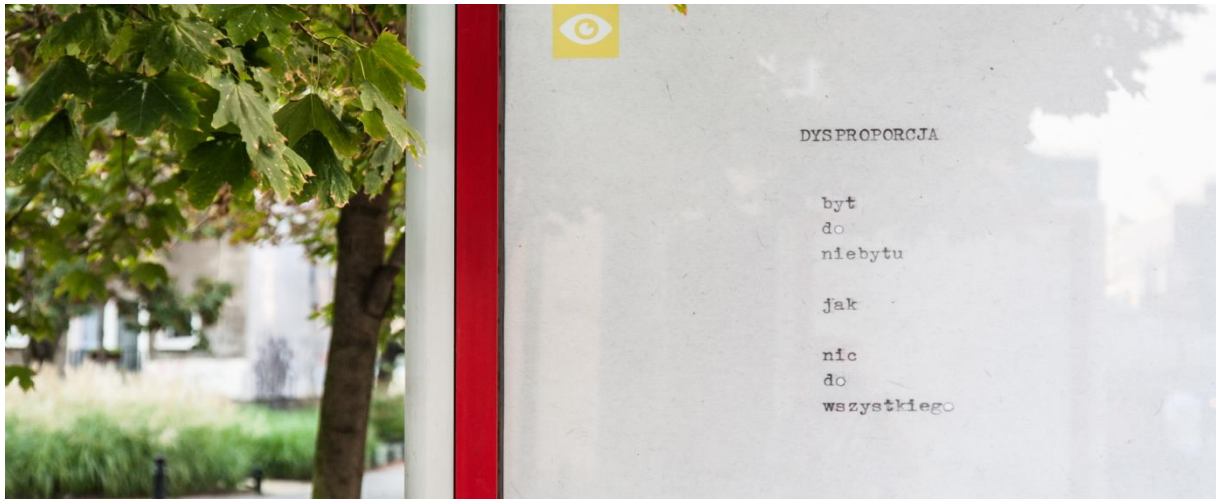

Reprodukcja maszynopisu wiersza konkretnego S. Dróżdża *Dysproporcja* w galerii ulicznej Szewska Pasja

Czym jest **konceptualizm – sztuka pojęciowa?**

To dzieło współczesne, w którym **przekaz koncepcji myślowej artysty** jest ważniejszy od artystyczności formy tego dzieła. Prace konceptualne mają nietradycyjną formę tj. komunikat słowny, wykres, rysunek techniczny, fotografia, program artystyczny. Są one interdyscyplinarne i często istnieją jako niezrealizowany zamysł – szkic lub projekt.

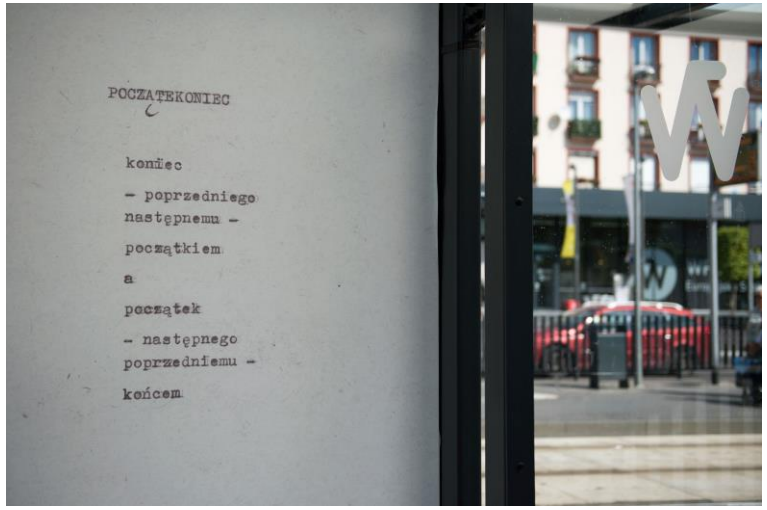

Reprodukcja maszynopisu wiersza konkretnego S. Dróżdża *Początekoniec* na przystanku tramwajowym

Zbliżenie murali Dróżdża do konceptualizmu:

◦ Od sztuki konceptualnej różni je **zrealizowana forma i jej wartość estetyczna**.

◦ W myśl konceptualizmu – zrywają z tradycyjnymi środkami plastycznymi, łączą dyscypliny: sztukę z poezją, reprezentują twórczość intelektualną.

S. Dróżdż, *Czasoprzestrzennie* 1969

Charakterystyka wrocławskich murali S. Dróżdża:

optimum,
Zapominanie,
Czasoprzestrzennie (OD-DO)

Murale są świadectwem **stałych cech poezji konkretnej Dróżdża** tj.

- wizualny układ powtarzanego słowa; obrazowy ornament ze znaków – liter,
- gra ze słowami na obrazie/muralu – transformacje w języku,
- antonimy (wyrazy o przeciwstawnym znaczeniu),
- czarno-biały wzór na czystym tle,
- typowo **konceptualny**: ascetyzm bieli i czerni oraz minimalizm kompozycji i prostota znaku,
- wyraz uniwersalnych prawdy dotyczące ludzkiego życia.

Powstawanie murali:
S. Dróżdż *optimum* 1967, *Zapominanie* 1967, *Czasoprzestrzennie* 1969

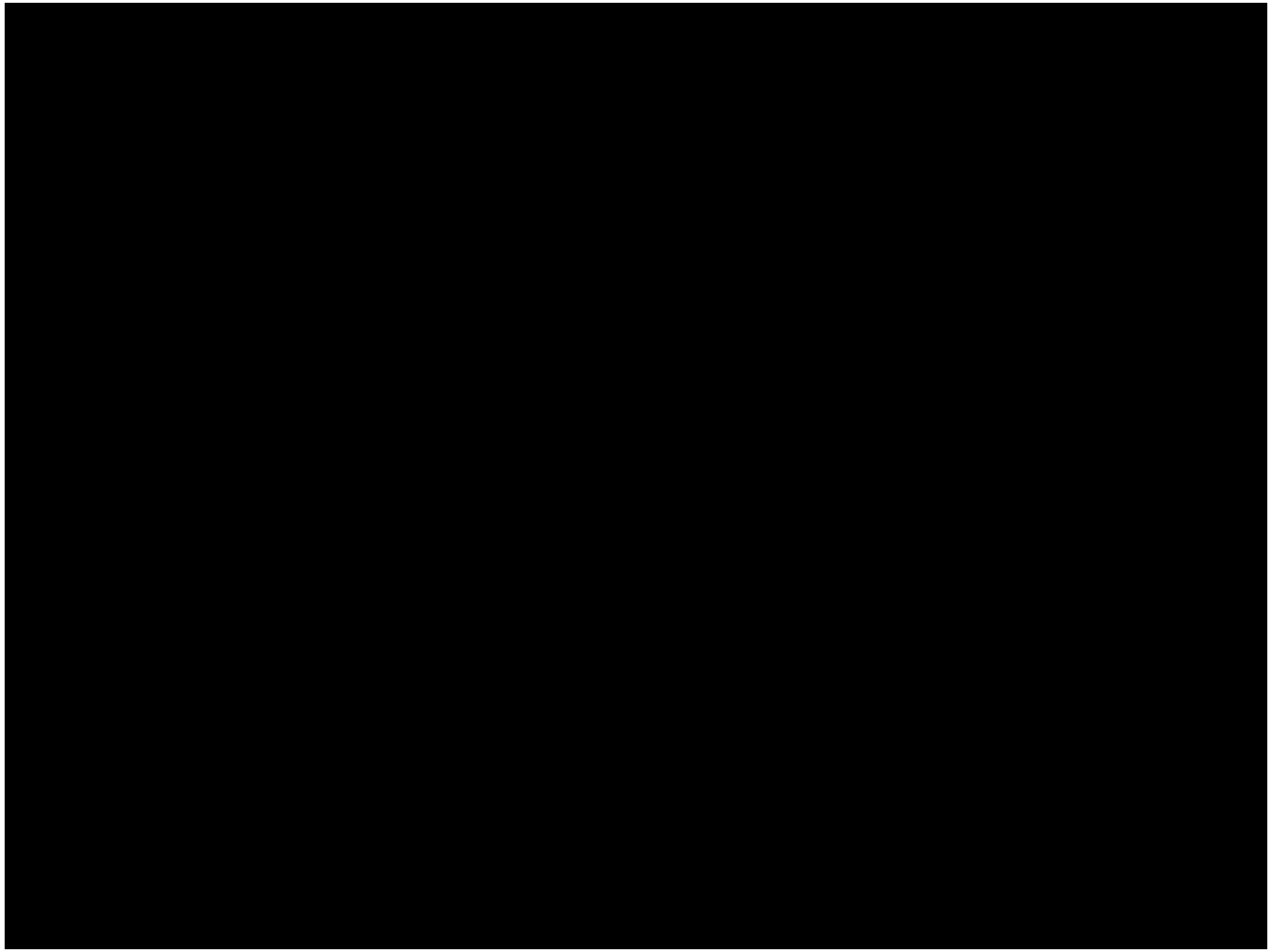

Mural: Stanisław Dróżdż, *OPTIMUM (minimum – maximum)* 1967,
ul. Hubska 35, oprac. graf. Stanisław Kortyka, 1967

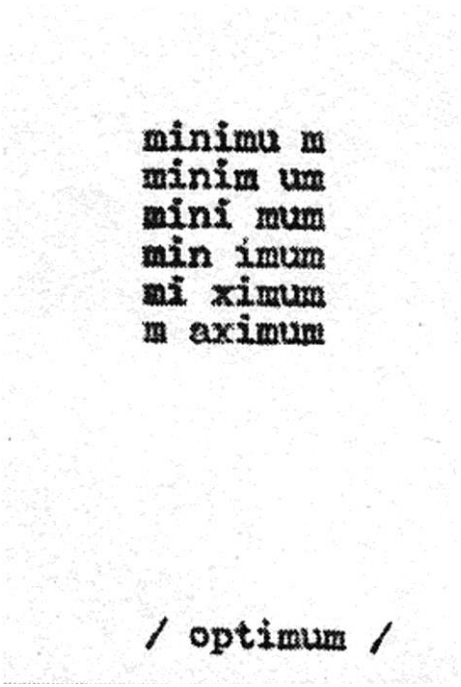

maszynopis

opracowanie graficzne na muralu

S. Dróżdż, *optimum* 1967

„Pojęciokształt” *optimum* tworzy zapis słów-antonimów: *minimum* i *maximum*. Pokazuje **optymalność obrazowego zapisu słów** – jego znaczeniową i formalną pojemność. Stanowi wyrażenie optymalnej przestrzeni możliwości między słowami *minimum* i *maximum*. Formalnie jako wiersz konkretny *optimum* to ascetyczna gra zmieniającego się kształtu tych samych liter.

Powstawanie muralu S. Dróżdża *optimum*

S. Dróżdż*, optimum* 1967, mural: ul. Hubska 35, 2016

Kilka wersji graficznych *optimum* 1967 Stanisława Dróżdża

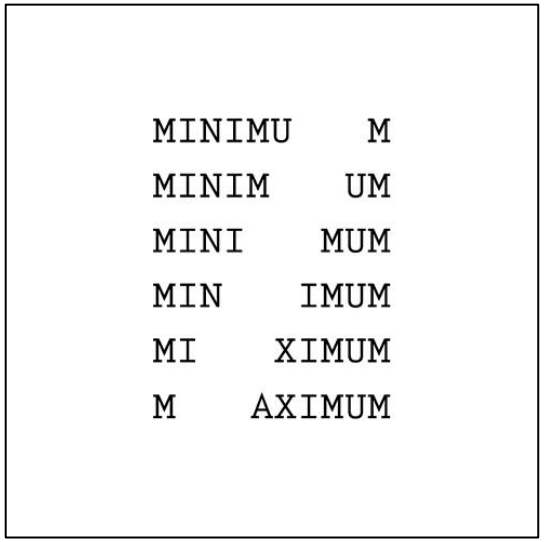

S. Dróżdż *optimum* 1967
opracowanie S. Kortyki, 1968

S. Dróżdż *optimum* 1967,
opracowanie S. Kortyki, 1967

Mural: Stanisław Dróżdż *ZAPOMINANIE* 1967

ul. Legnicka 68-70, oprac. graf. Stanisław Kortyka 1967

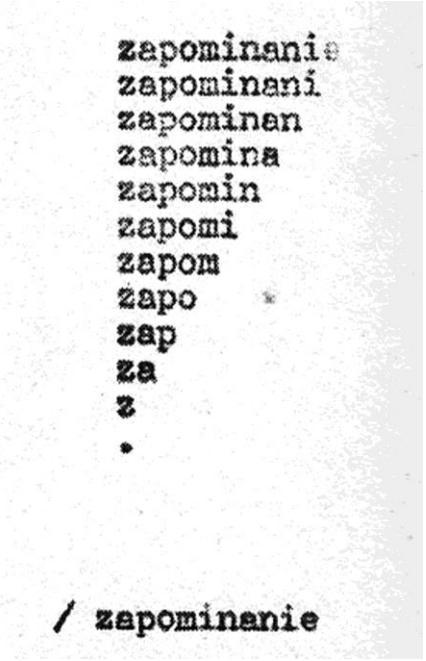

S. Dróżdż *Zapominanie* 1967, **maszynopis**

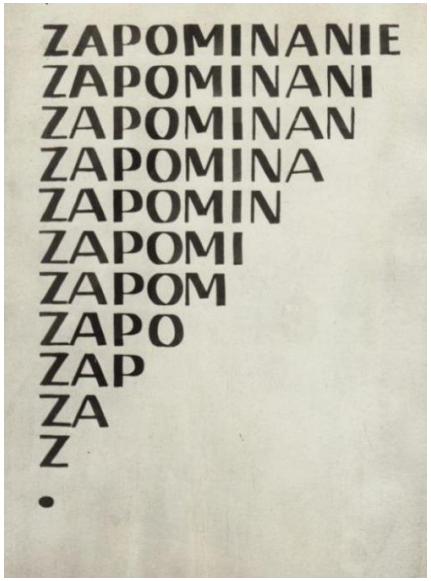

S. Dróżdż *Zapominanie* 1967, **opracowanie graficzne** (S. Kortyka)

S. Dróżdż *Zapominanie* 1967, **reprodukcja na muralu** 2016

S. Dróżdż *Zapominanie*, 1967

Zapominanie stanowi jeden z wcześniejszych wierszy konkretnych Dróżdża. Ma formę **tekstu obrazowego, który konkretyzuje znaczenie do maximum, by wyrazić uniwersalną problematykę egzystencjalną**. W *Zapominaniu* ukazany został akt kurczenia się pamięci, zmiany jej kształtu i niemożliwość powrotu do utraconych wspomnień. Dróżdż tworzy **plastyczny kształt oznaczający niepamięć** – jest to forma odwróconego trójkąta prostokątnego. Jednocześnie pokazuje trudne do zobrazowania **zjawisko abstrakcyjne** – niematerialne i bezforemne.

Powstawanie muralu S. Dróżdża *Zapominanie*

S. Dróżdż*, Zapominanie* 1967, mural: ul. Legnicka 68-70, 2016

Opracowania graficzne *Zapominania* 1967 Stanisława Dróżdża

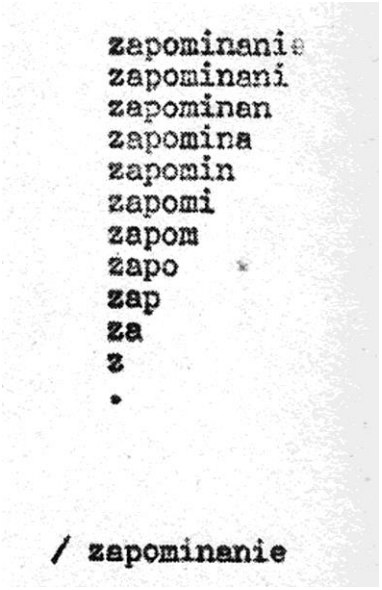

Stanisław Dróżdż, maszynopis

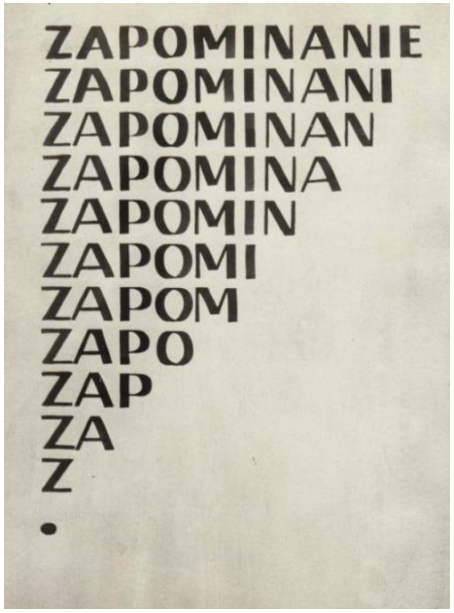

Stanisław Dróżdż, *Zapominanie* 1967, prac. graf. Stanisław Kortyka 1967, szablon (brystol, grafion i pędzel, tusz)

Stanisław Dróżdż, *Zapominanie* 1967, oprac. graf. Barbara Kozłowska 1970, szablon (brystol)

Mural: Stanisław Dróżdż *CZASOPRZESTRZENNIE (OD-DO)* 1969

ul. Legnicka 68-70, oprac. graf. Barbara Kozłowska

Stanisław Dróżdż, *Czasoprzestrzennie (OD-DO)* 1969, oprac. graf. Barbara Kozłowska, mural: ul. Legnicka 68-70, Wrocław

S. Dróżdż, *Czasoprzestrzennie (OD-DO)* 1969

Na ścianę przeniesiono **pierwszą wersję** wizualizacji wiersza konkretnego Stanisława Dróżdża *Czasoprzestrzennie (OD-DO)*, opracowaną przez Barbarę Kozłowską. Praca ta **zbudowana została z przyimków (antonimów) „od”-„do”,** właściwie z **układu dwóch liter: „o” i „d”** (używanych do określenia odległości, dystansu, długości, trwania). Wyraża **czasoprzestrzenność**: wyznacza granice czasowe, przestrzenne, mentalne, filozoficzne. Wizualizuje trudne do wyrażenia zjawisko częściowo abstrakcyjne.

Powstawanie muralu S. Dróżdża *Czasoprzestrzennie* (*OD-DO*)

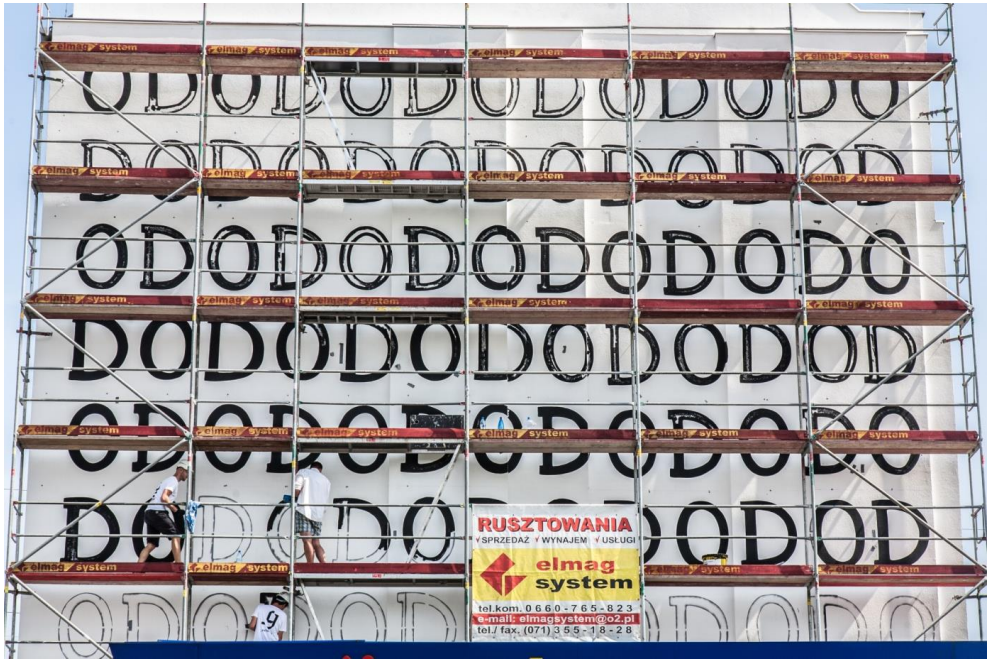

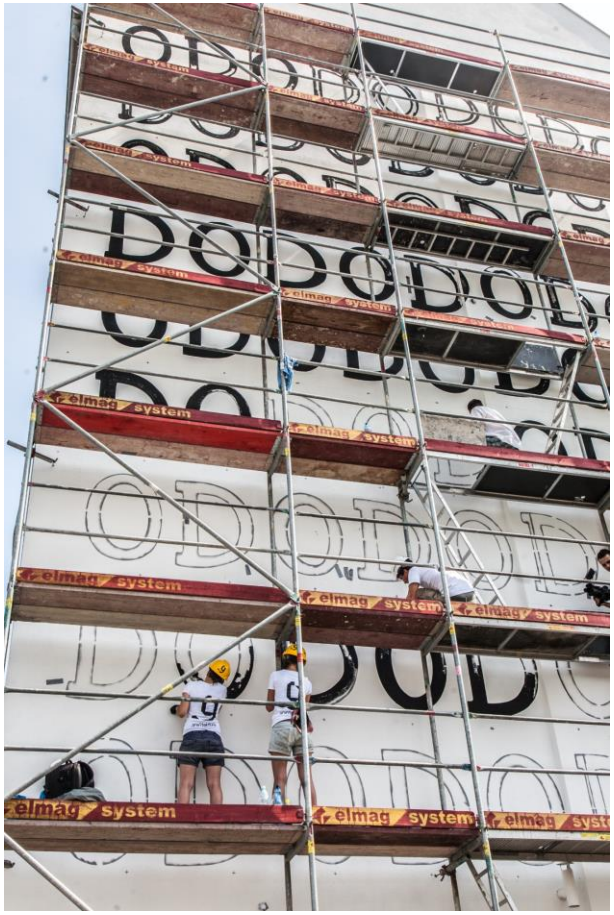

S. Dróżdż*, Czasoprzestrzennie* (*OD-DO*) 1969, mural: ul. Legnicka 68-70, 2016

Powstawanie muralu S. Dróżdża *Czasoprzestrzennie* (*OD-DO*)

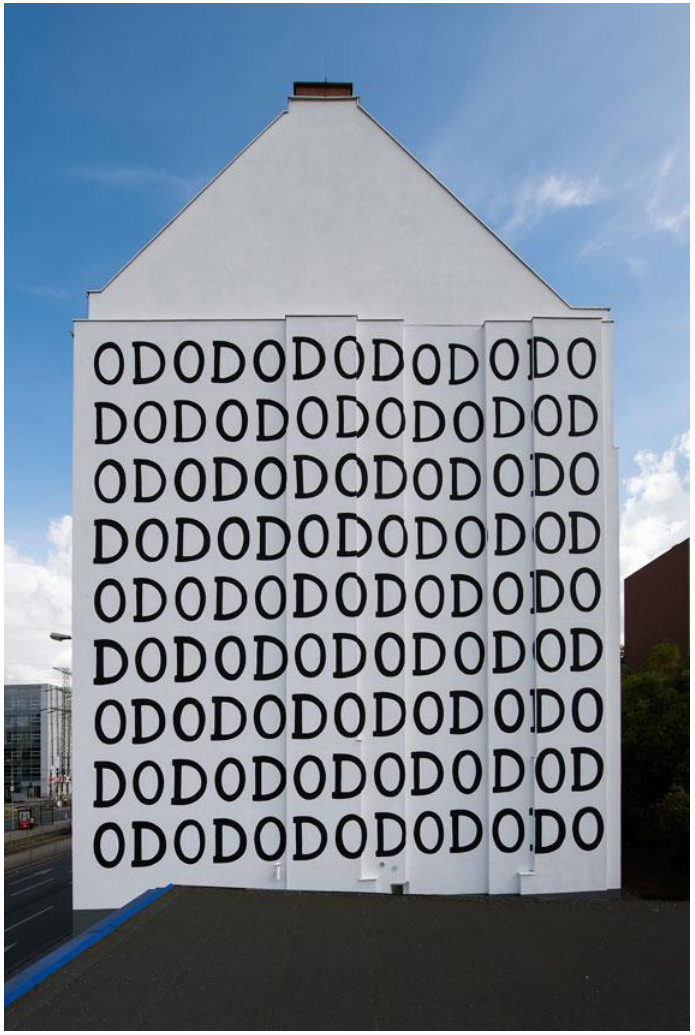

S. Dróżdż*, Czasoprzestrzennie* (*OD-DO*) 1969, mural: ul. Legnicka 68-70, 2016

S. Dróżdż, *Czasoprzestrzennie (OD-DO)* 1969

Ten czarno-biały ornament ze słów-liter posiada **potencjał muzyczny** i realizowany jest również w wersji muzycznej. Artysta **rozszerza więc interdyscyplinarność swojej twórczości:** oprócz sztuki, poezji, matematyki, włącza w jej zakres również muzykę.

Inne opracowania graficzne *Czasoprzestrzennie (OD-DO)*

W 1993 roku artysta rozwinął ten „pojęciokształt” w **82 plansze** zawierające blokowe układy przyimków „od” i „do”.

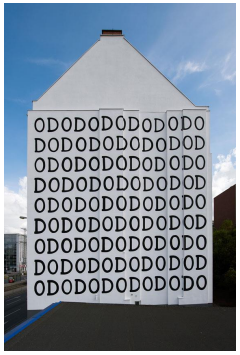

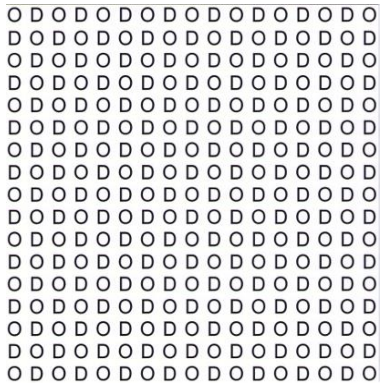

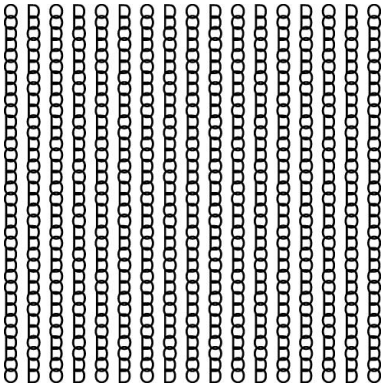

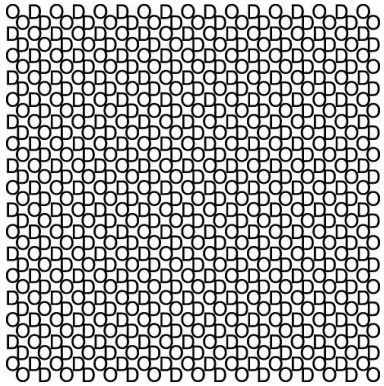

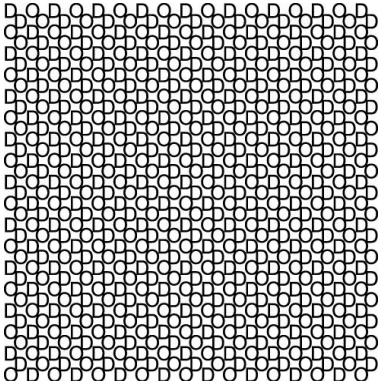

Stanisław Dróżdż, *Czasoprzestrzennie (OD-DO),* 1969 – 1993. Fragment wersji z 1993 złożonej z 82 plansz

Inne opracowania graficzne *Czasoprzestrzennie (OD-DO)*

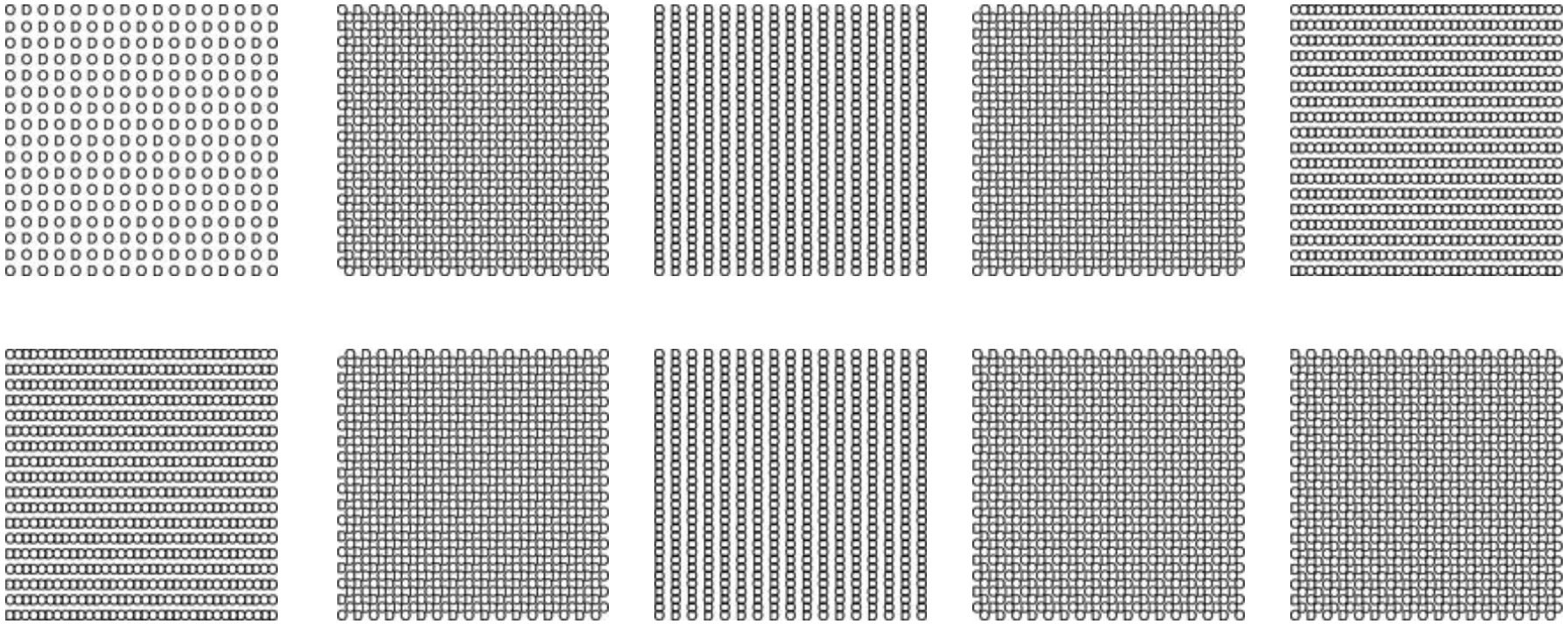

Stanisław Dróżdż, *Czasoprzestrzennie (OD-DO),* 1969 – 1993.
Fragment wersji z 1993 złożonej z 82 plansz

INSTALACJA PRZESTRZENNA: Stanisław Dróżdż, *SAMOTNOŚĆ* 1967, opracowanie: Barbara Kozłowska 1970, realizacja: 2016

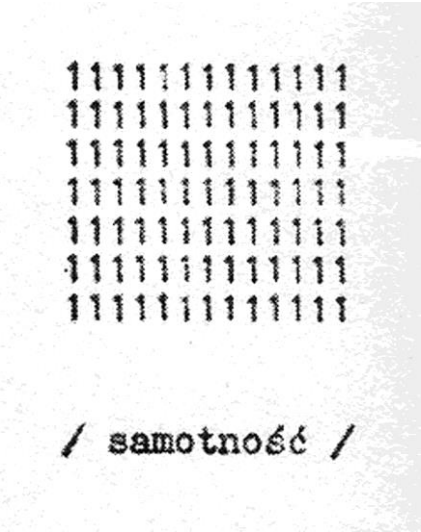

Stanisław Dróżdż, *Samotność* 1967,
maszynopis

Stanisław Dróżdż, *Samotność* 1967,
instalacja przestrzenna oprac. B. Kozłowska 1970,
realizacja: 2016, żelazobeton, Park Popowicki

S. Dróżdż, *Samotność* 1967

„Pojęciokształt” *Samotność* Stanisława Dróżdża z 1967 roku został opracowany przez Barbarę Kozłowską w 1970 roku w formie konceptualnego szkicu na Sympozjum Wrocław ‘70. Dzisiaj ten szkic zostaje zrealizowany w ramach projektu *Stanisław Dróżdż. Ścieżki tekstu.* Otrzymuje on przestrzenną formę trójwymiarowego obiektu w przestrzeni miejskiej.

W 1967 roku Barbara Kozłowska opracowała graficznie *Samotność* Dróżdża w formie **dwuwymiarowego pojęciokształtu**.

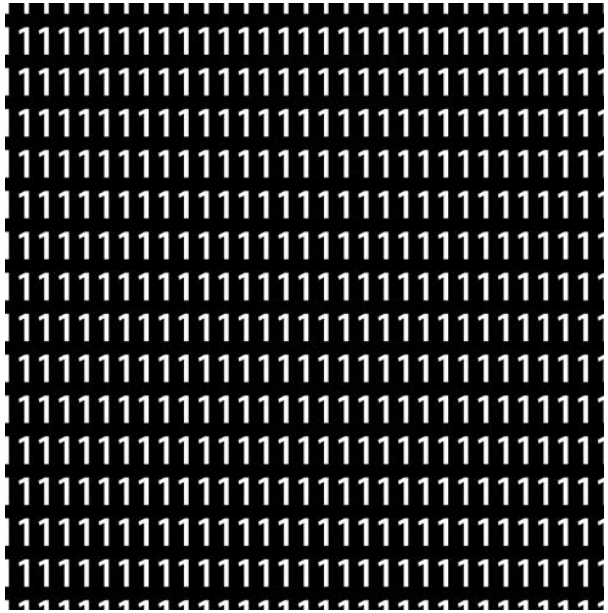

S. Dróżdż, *Samotność* 1967, oprac. graf. Barbara Kozłowska

Samotność S. Dróżdża w opracowaniu B. Kozłowskiej – szkice projektowe z Sympozjum ‘70

Podczas Sympozjum Wrocław ‘70 Barbara Kozłowska przeniosła dwuwymiarowe opracowanie pojęciokształtu Stanisława Dróżdża (1967) na projekt instalacji przestrzennej (1970).

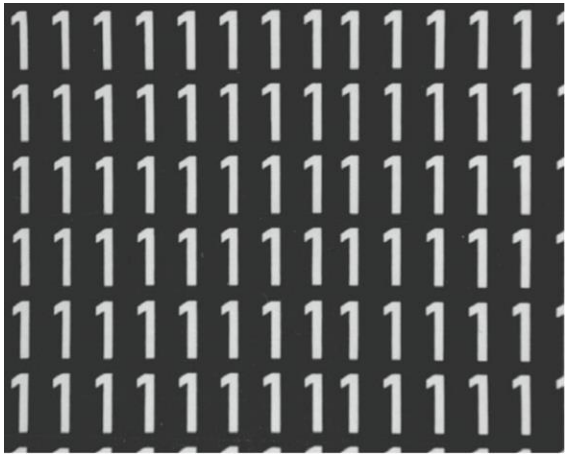

S. Dróżdż, *Samotność* 1967, oprac. graf. Barbara Kozłowska

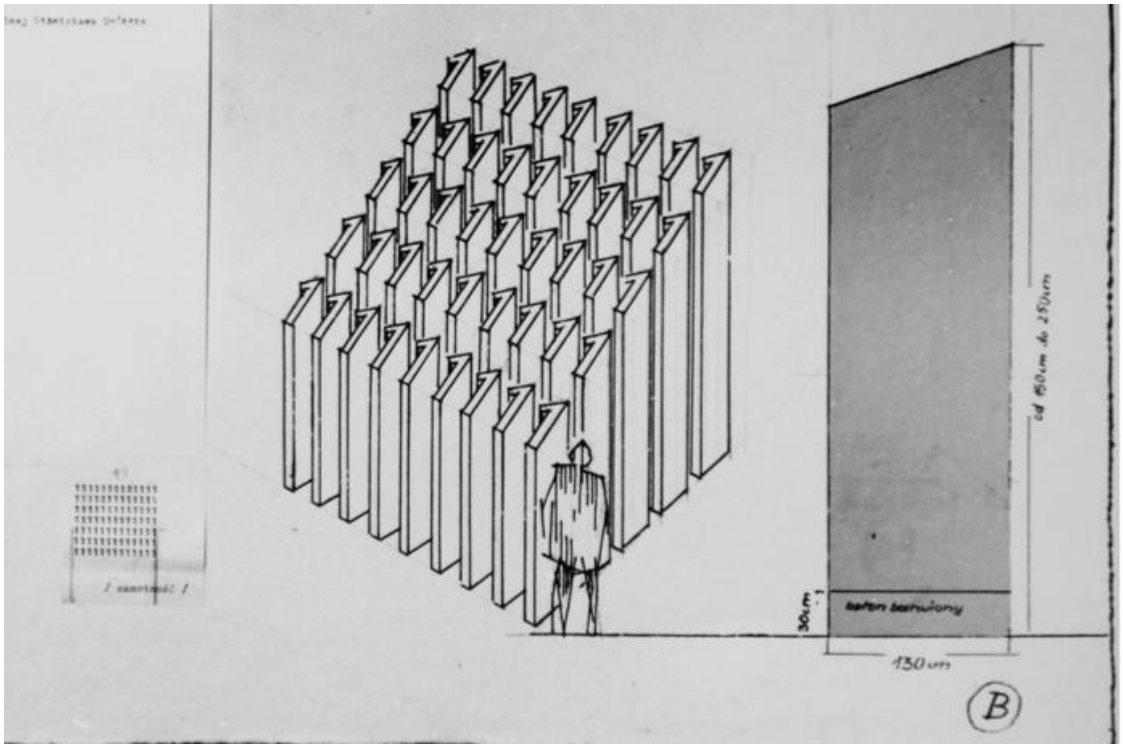

S. Dróżdż, *Samotność* 1967, projekt instalacji przestrzennej, oprac. B. Kozłowska 1970

Stanisław Dróżdż, *Samotność* 1967,

projekt instalacji przestrzennej, opracowany przez Barbarę Kozłowską 1970

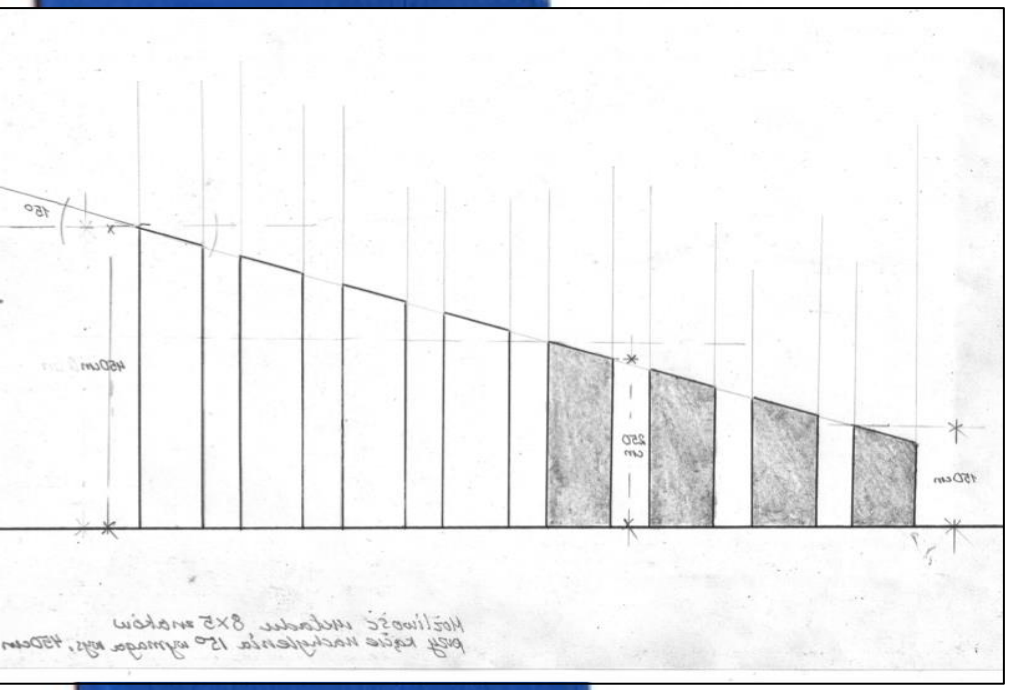

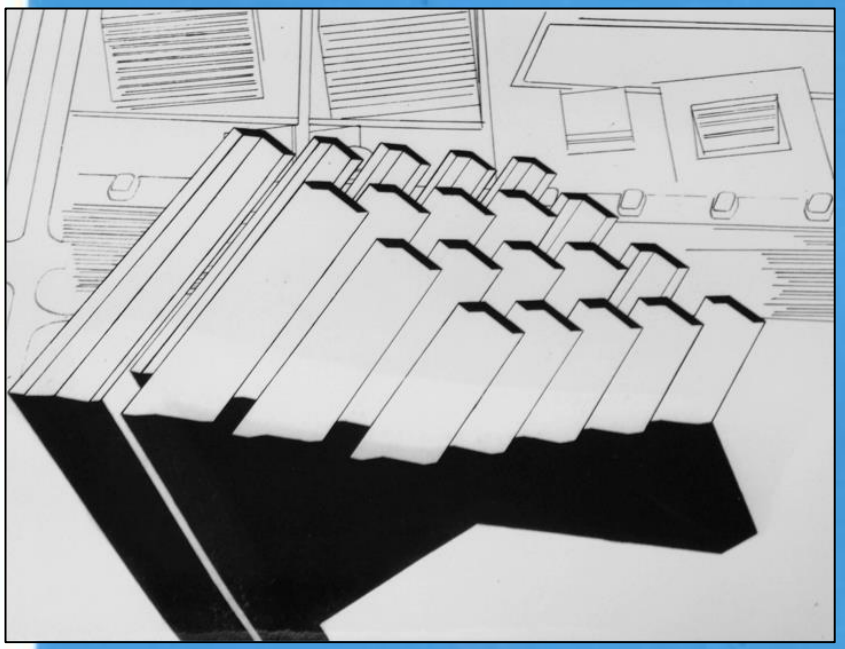

S. Dróżdż, *Samotność* 1967, projekt instalacji przestrzennej, oprac. B. Kozłowska 1970
(w tle kolorystyka instalacji)

Wznoszenie *Samotności* 1967 Stanisława Dróżdża – Park Popowicki 2016

S. Dróżdż, *Samotność* 1967, instalacja przestrzenna,
teren budowy 2016: Park Popowicki

Samotność 1967 Stanisława Dróżdża – Park Popowicki 2016

S. Dróżdż, *Samotność* 1967, instalacja przestrzenna, teren budowy 2016: Park Popowicki

S. Dróżdż, *Samotność* 1967, wizualizacja **instalacji przestrzennej,** oprac. B. Kozłowska 1970

S. Dróżdż, *Samotność* 1967

Samotność wg Dróżdża to współczesna kompozycja rzeźbiarska składająca się z 45 betonowych bloków. Każdy element jest uprzestrzennioną formą cyfry jeden, która została uabstrakcyjniona. Całość ma kształt **rozmnożonej w przestrzeni jedynki.** Stanowi **prostokątny układ niebieskich pionowych słupów**, różniących się nieznacznie wysokością.

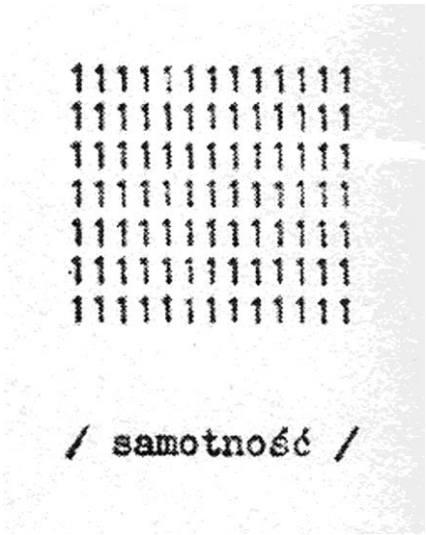

Barbara Kozłowska **przenosi obraz językowy** Dróżdża *Samotność* **w trzeci wymiar** i tworzy z niego **rzeźbę przestrzenną**. Artystka według dwuwymiarowego oryginału uwięzionego na podłożu opracowuje trójwymiarowy obiekt – instalację artystyczną. **Tworzy metaforyczną wizualizację samotnej jednostki w tłumie.** Udaje jej się pokazać indywiduum jako abstrakcyjny obiekt umieszczony w sieci podobnych obiektów. Zachowuje symbolikę oryginału Dróżdża.

S. Dróżdż, *Samotność* 1967

Dróżdż a Kozłowska

Praca Dróżdża – **poety konkretnego czerpiącego z konceptualizmu –** zostaje zinterpretowana przez Barbarę Kozłowską – **konceptualistkę działającą w przestrzeni trójwymiarowej**. Instalacja *Samotność* materializuje efemeryczny szkic Kozłowskiej i nadaje mu formę skończonego dzieła.

Poezja konkretna S. Dróżdża w przestrzeni miejskiej Wrocławia

S. Dróżdż, *optimum* 1967

S. Dróżdż, *Zapominanie* 1967

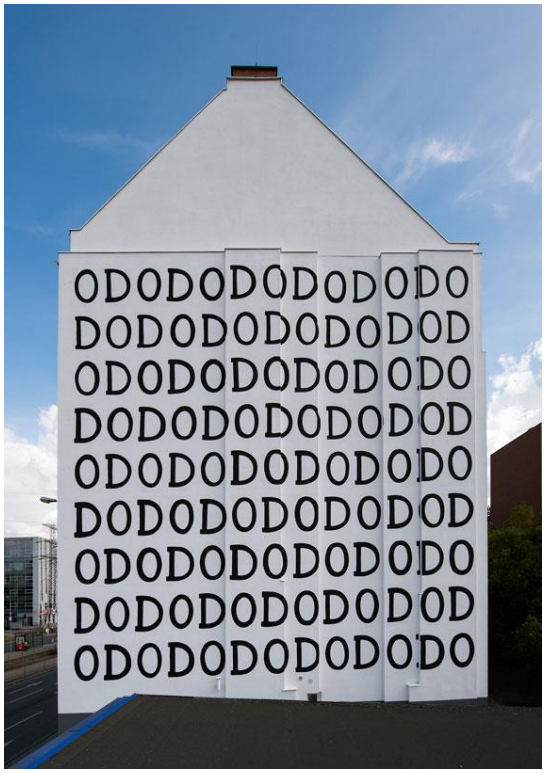

S. Dróżdż, *Czasoprzestrzennie (OD-DO)* 1969

S. Dróżdż, *Samotność* 1967

INNE „POJĘCIOKSZTAŁTY” STANISŁAWA DRÓŻDŻA

- Na początku Stanisław Dróżdż tworzył **wiersze tradycyjne** – rodzaj minimalistycznej poezji gnomicznej (która była **ograniczona do tworzywa poetyckiego**).

Zło
pokazuje dobro
dobro
pokazuje zło
ani zło ani dobro
pokazuje zło i dobro

w dobrze
przeszkadza zło
w źle
przeszkadza dobro
w ani źle ani dobrze
przeszkadza zło i dobro

oscylowanie między wartościami
bo zło jest końcem dobra a dobro zła końcem
i tkwienie na granicy początku i końca
---
jestem dobry
i co z tego?
jestem ani zły ani dobry
i co z tego?
jestem zły
i co z tego?

i co z tego gdy jestem człowiekiem

Zło, 1965. Nagroda "Kryształowego Lwa" i miesięcznika "Odra" na IV Kłodzkiej Wiośnie Poetyckiej, 1965

- **Potem pojęciokształty jako OBRAZ**

Czyli tekst na płaszczyźnie dwuwymiarowej w formie obrazu znakowego

Pojęciokształt – jako tekst słowny

Bez tytułu (*białe – czarne*), 1970

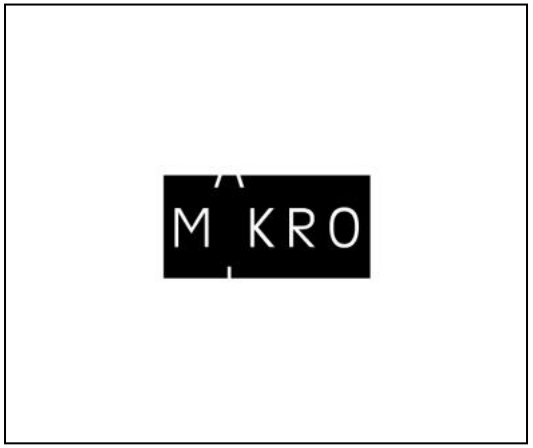

Bez tytułu (*mikro – makro*), 1971

Pojęciokształt – tekst znakowy

Niepewność – Wahanie – Pewność, 1967

Pojęciokształt – tekst literowy

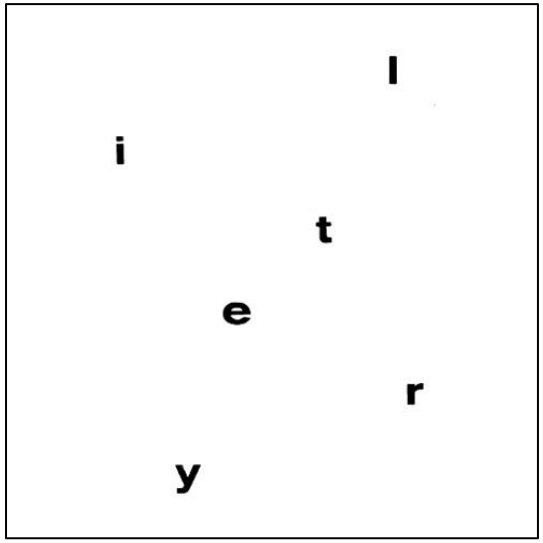

Bez tytułu (*litery*), lata 70.

Pojęciokształt – tekst cyfrowy i tekst literowo-cyfrowy

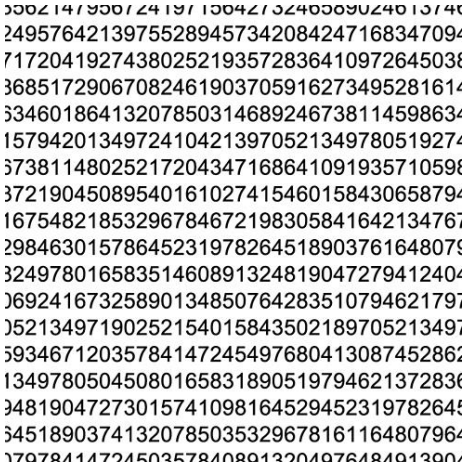

Przypadek x, 1970

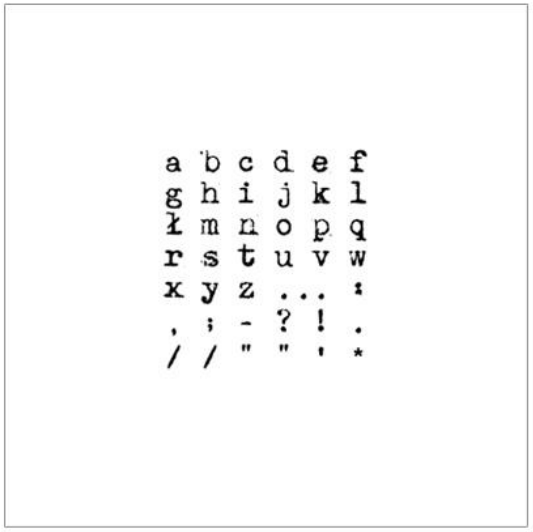

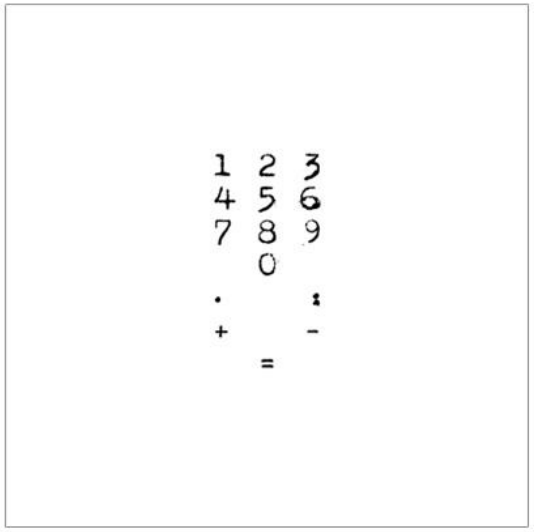

Język i matematyka, 1968

- **Następnie pojawiły się „POJĘCIOKSZTAŁTY” JAKO OBIEKTY**

Tekst w przestrzeni trójwymiarowej w formie obiektu przestrzennego, czyli współczesnej instalacji, rzeźby.

Bez tytułu (*klamki*), 1999

Bez tytułu (*lub*), 2003. Realizacja pracy z 1998 roku na fasadzie Górnośląskiego Centrum Kultury w Katowicach, 2003

Alea iacta est (*Kości zostały rzucone*), 2003. 50. Biennale w Wenecji (formuła: sen – marzenie –konflikt), Pawilon Polski, fragment pracy

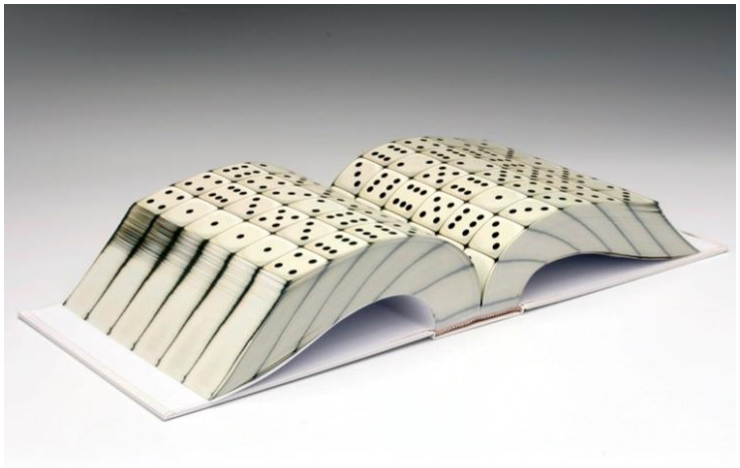

Alea iacta est (*księgi*), 2005.
Fragment pracy złożonej z 6 tomów

Bez tytułu (*białe warcaby*), 2007